

Hodimir Sirotković

Nazorova 33
Zagreb

ORGANIZACIJA SABORA HRVATSKE I SLAVONIJE U NAGODBENOM RAZDOBLJU (1868-1918)

UDK 342.5 (497.13) "1868/1918" (091)

Pregledni članak

Primljeno: 24. 1. 1992.

Autor u svom radu opisuje organizaciju Sabora Kraljevine Hrvatske i Slavonije u vremenu nakon sklapanja Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. pa do jeseni 1918. godine. Među autonomnim vlastima Banske Hrvatske isticao se Hrvatski Sabor kao nosilac hrvatske zakonodavne autonomije. Nadležnost Sabora obuhvaćala je pravo donošenja zakona u svim poslovima koji su Nagodbom priznati kao autonomni (cjelokupna unutrašnja uprava, sudstvo, pravosuđe, prosvjeta, kultura, vjerski poslovi), ali uz kraljevu sankciju. Sabor je također odobravao i rashode zemaljske uprave i vršio određenu kontrolu nad upravom putem interpelacija, anketa i rezolucija.

Hrvatski sabor javlja se kao staleška skupština hrvatskih zemalja još krajem 13. stoljeća. Kao predstavničko tijelo počinje djelovati u lipnju 1848. godine, a njegovo posljednje zasjedanje u Austro-Ugarskoj Monarhiji zaključeno je krajem listopada 1918. godine. U staroj, centralističkoj jugoslavenskoj državi, eliminiran je Hrvatski sabor kao zakonodavno tijelo hrvatskog naroda. Tek nakon sporazuma Cvetković-Maček (u kolovozu 1939.) Uredbom o Banovini Hrvatskoj ponovno je formiran Sabor kao vrhovno zakonodavno tijelo za područje Banovine Hrvatske. Tada je donesena Uredba o izbornom redu i ustrojstvu Sabora Banovine Hrvatske (14. I. 1940.). Sabor se međutim, zbog početka drugog svjetskog rata, nije nikad sastao.

Za vrijeme rata, Poglavnik Nezavisne Države Hrvatske donio je 24. siječnja 1942. zakonsku odredbu o Hrvatskom državnom saboru, po kojoj je on sam imenovao saborske zastupnike. Taj se Sabor NDH sastao na tri kratka zasjedanja tokom 1942., a u prosincu te godine bio je raspušten.

U partizanskoj Hrvatskoj osnovan je 1. ožujka 1943. u ličkom selu Ponori Inicijativni odbor hrvatskog revolucionarnog sabora (*ZAVNOH-a*), koji je za vrijeme rata održao tri zasjedanja. Na trećem zasjedanju u Topuskom (8-9. svibnja 1944.), ZAVNOH se konstituirao kao nosilac suvereniteta "naroda i države Hrvatske kao ravnopravne federalne jedinice Demokratske Federativne Jugoslavije". Nakon završetka rata Sabor Narodne Republike Hrvatske postao je jednodomni organ vrhovne državne vlasti u toj Republici. Kasnije je, Ustavom 1963. proglašen Sabor Socijalističke Republike Hrvatske, koji je doživio više preobrazbi u pogledu broja njegovih domova i njegovih nadležnosti.

U svibnju 1990. nakon provedenih prvih poslijeratnih višestranačkih izbora u Hrvatskoj, bio je organiziran prvi višestranački Sabor Republike Hrvatske. Organizacijska shema (tri doma) ostala je još uvijek jednaka, dok se nakon završetka rata, na temelju propisa Ustava Republike Hrvatske od 22. prosinca 1990. ne promijeni organizacija u dvodomni sabor (Zastupnički dom i Županijski dom).

Iz povijesti Hrvatskog Sabora izabrali smo ovdje za analizu organizaciju rada Sabora Kraljevine Hrvatske i Slavonije (skraćeno Banske Hrvatske) za vrijeme trajanja Hrvatsko-ugarske nagodbe, koja je kao ustavni akt hrvatske državne autonomije bila na snazi od 1868-1918., dakle punih 50 godina. Kraljevina Hrvatska i Slavonija obuhvaćala je u to vrijeme tek polovinu zemalja iz sadašnjeg državnog okvira Republike Hrvatske. Kraljevina Dalmacija, markgrofija Istra, grad i luka Rijeka, te Međimurje nalazili su se u to vrijeme u drugim državnopravnim okvirima Austro-Ugarske Monarhije.

1. Organizacija Sabora

Hrvatsko-ugarskom nagodbom od 1868. bile su utvrđene dvije kategorije državnih poslova: autonomni poslovi Hrvatske i zajednički poslovi s Ugarskom. Kao autonomni poslovi Hrvatske proglašeni su: cjelokupna unutrašnja uprava zemlje, pravosuđe, prosvjeta i kultura i vjerska pitanja. Ti su poslovi spadali u isključivu nadležnost autonomnih organa Hrvatske: Sabora, bana, i Zemaljske vlade. Međutim, predsjednika hrvatske Zemaljske vlade (bana) postavljao je kralj, na prijedlog zajedničkog ugarskog ministra predsjednika. Ovaj je propis Nagodbe imao teških političkih posljedica za ustavni položaj Hrvatske, jer su na položaj hrvatskog bana mogli doći samo ljudi koji su uživali povjerenje dvora i ugarske vlade. Ustavna praksa Hrvatske toga razdoblja nije poznavala mogućnost izglasavanja nepovjerenja banu i Zemaljskoj vladi u Saboru. Njihova odgovornost praktički se usmjerila samo u pravcu njihove krivično-pravne odgovornosti za dokazanu povredu propisa Nagodbe i pozitivnih zakona zemlje, što je propisanom ustavnom procedurom bilo teško provesti. Hrvatski sabor bio je u tom razdoblju zakonodavno tijelo za autonomne poslove zemlje, ali ne i pravi parlament.

U ovom radu analizirat ćemo detaljnije organizaciju Hrvatskog sabora u cjelokupnom pedesetogodišnjem nagodbenom razdoblju. Saborska organizacija temeljila se na zakonskom članku II:1870. i na četiri njegove naknadne dopune i izmjene.

Zakonski period Sabora, tj. vrijeme na koje se Sabor bira, bio je ustanovljen na tri godine. Novelom 1887. zakonski saborski period produljen je na pet godina, ukoliko vladar ne raspusti Sabor i prije isteka toga roka. U slučaju raspuštanja Sabora novi se Sabor ima sastati najkasnije u roku od tri mjeseca nakon dekreta o raspuštanju prijašnjeg sabora.

Sabor otvara osobno kralj ili od kralja "za taj čin napose imenovan namjesnik". To je po pravilu bio ban kao kraljevski komesar ad hoc. Ovim se propisom htio istaknuti poseban državopravni položaj Hrvatskog sabora. U drugim pokrajinskim saborima Monarhije nije bilo takvog pozitivnog zakonskog propisa na temelju kojega bi kralj morao otvoriti sabor.

Kralj je ovlašten i na *odgodu* Sabora. Ustavna posljedica te odgode bila je da Sabor ne može nastaviti svojim sjednicama sve dok to kralj ne dopusti posebnim reskriptom. Kruna je to ustavno ovlaštenje više puta zloupotrijebila kao sredstvo političkog pritiska na "nepokorne" sabore. Istom cilju služilo je i vladarevo ustavno pravo *raspuštanja* sabora. Prema hrvatskoj ustavnoj praksi kralj je mogao raspustiti sabor u svako doba, uz jedini uvjet da reskript o raspuštanju sadrži i raspis novih izbora, te da se novi sabor mora sastati najkasnije tri mjeseca iza raspuštanja prijašnjeg sabora. U ustavnoj praksi nagodbenog razdoblja nalazimo niz primjera zloupotrebe ovog vladareva ustavnog ovlaštenja.

Hrvatski sabor toga doba sastavljen je od izabranih zastupnika i virilista (tj. banskih pozvanika). U zakonu iz 1870. ne spominju se krajiški zastupnici (jer tada Vojna krajina još nije bila inkorporirana Banskoj Hrvatskoj), pa se brojčani odnos virilnih članova i izabranih zastupnika kreće u tom razdoblju u omjeru 67 izabranih prema 48 virilista, što je u tadašnjem odnosu stranačkih snaga bio veoma značajan element političkog pritiska.

Virilno pravo glasa u Saboru imali su tada:

a) nadbiskup zagrebački, mitropolit i srpski patrijarh u Karlovcima, svi katolički dijecezanski biskupi i pravoslavni vladike, te prior vranski;

b) veliki župani i župan turopoljski;

c) muški članovi kneževskih (2 obitelji), grofovskih (13 obitelji) i barunskih (7 obitelji) koji su preko svojih članova i dotle uživali pravo glasa u Saboru. Članovi tih velikaških obitelji morali su navršiti 24. godinu života, trebali su "poznavati" hrvatski jezik i na području Hrvatske ili Slavonije imati vlasništvo takvog zemljišnog posjeda za koji su plaćali zemljarinsko-kućarinski porez u najmanjem iznosu od 1.000 austrijskih forinti, što je u ono vrijeme bila velika suma. Virilisti, međutim, nisu svojim brojem smjeli preći polovinu broja izabranih zastupnika.

Tek nakon pripojenja Vojne krajine 1881. dolazi u Sabor još 35 krajiških narodnih zastupnika, pa je Sabor tada imao ukupno 112 biranih zastupnika. Ban Khuen Héderváry je novelom zakona o uređenju

Sabora od 29. rujna 1888. drastično smanjio broj izbornih kotareva u Hrvatskoj - od 112 na 90. Kako Rijeka nije htjela slati u Sabor svoja dva zastupnika, tako je *Hrvatski sabor od godine 1888. do 1918. brojio ukupno 88 izabranih zastupnika i najviše 44 virilna člana.*

2. Verifikacija mandata i konstituiranje Sabora

Aktom verifikacije mandata Sabor vrši sudovanje o valjanosti izbora vlastitih članova. Članovi Sabora predavali su svoje vjerodajnice privremenom predsjedniku Sabora - izabrani narodni zastupnici predavali su izborne zapisnike, a virilisti banske pozivnice. Svi članovi Sabora, kada su predali vjerodajnice, podijelili su se ždrijebom u pet jednakih odsjeka, pa je svaki odsjek redom ispitivao i ovjerovljavao izbore članova idućeg odsjeka. Čim se verificirala natpolovična većina Sabora, prelazilo se na izbor predsjednika i dvaju saborskih potpredsjednika, te petorice saborskih bilježnika. Izbor svih saborskih časnika obavlja se tajnim glasanjem, pomoću ceduljica, i to za svakog napose. Izabranim se smatra onaj tko dobije apsolutnu većinu glasova. Predsjednik zajedno s potpredsjednicima i bilježnicima sačinjava tzv. saborski biro, odnosno *Saborsko predsjedništvo*. Predsjednik i potpredsjednici birali su se za cijelo vrijeme saborskog razdoblja, a bilježnici samo za jednu godinu.

Sabor se smatrao konstituiranim u trenutku kada je izvršen izbor Predsjedništva i kada su izabrani časnici stupili na svoja mjesta. Predsjednik je svojom izjavom proglašavao Sabor konstituiranim.

3. Saborski odbori

U načelu su svi prijedlozi vlade, saborskog predsjednika i saborskih članova upućivani najprije na diskusiju u pojedine saborske odbore. Odborima su odlazile na raspravu i pritužbe, molbe i podnesci, kako građana tako i saborskih članova.

Iako su odbori načelno bili zamišljeni da koriste širem i stručnijem razmatranju pojedinih problema prije nego što oni budu podneseni saborskom plenumu, u praksi su, naročito kod interpelacija i pritužbi, baš odbori često služili kao sredstvo za zataškavanje pojedinih afera, jer se preko njih zavljučila istraga.

Odbori predviđeni Poslovníkom sabora iz 1896. bili su:

1. Odbor za zemaljski proračun i kontrolu zemaljskih računa;
2. Odbor za poslove unutarnje zemaljske uprave;
3. Odbor za narodno gospodarstvo (u njegovu nadležnost spadali su: javni radovi, obrt i trgovina, poslovi agrara, komunikacije i drugo);
4. Odbor za bogoštovlje i nastavu. Ovaj službeni naziv odbora bio je uži od njegove stvarne funkcije jer se on bavio i svim pitanjima prosvjete i kulture;
5. Odbor za pravosuđe;

6. Odbor za verifikaciju i imunitet;
7. Odbor za peticije i pritužbe;
8. Odbor za poslove Sabora, saborskog proračuna i ispitivanje saborskih računa, te za disciplinske poslove.

Svi navedeni odbori bili su stalni, a Sabor je bio ovlašten za pojedine konkretne probleme stvoriti i - posebne odbore od hoc.

Odbor je donosio zaključke većinom glasova. Ako se u odboru raspravljalo o kojem vladinom prijedlogu, vlada je imala pravo poslati svoga povjerenika koji je bio dužan pružiti razjašnjenja o konkretnom vladinom prijedlogu. Prijedlozi vlade i saborskog predsjednika imali su u odborima prednost u odnosu na prijedlog pojedinog saborskog zastupnika.

4. Saborske sjednice

Sve su saborske sjednice bile javne, ali su se one mogle održati i uz isključivanje javnosti, kao tajne sjednice, ako je to predložio saborski predsjednik ili deseterica saborskih članova, a Sabor to usvojio.

Posebno su zanimljive odredbe Poslovnika o radu Sabora što se tiče *interpelacija*. Poslovnik je oštro ograničio ovo ubojno oružje svake opozicije. U Hrvatskom saboru interpelacije su bile dopuštene samo dva puta tjedno, i to ne na početku saborske sjednice, nego iza 12 sati, dakle kad je sjednica već dobro podmakla. Svaka interpelacija na vladu morala je biti predana saborskom predsjedniku u obliku pismenog podneska i potpisana. Ukoliko se interpelacija odnosila na poslove izvršne vlasti, predsjednik je prijepis interpelacije dostavio banu zbog pripreme odgovora pomoću aparata Zemaljske vlade. Interpelant je prije pročitane interpelacije morao dati obrazloženje za njeno podnošenje. Interpelirani je mogao odmah odgovoriti ili odgovor odložiti za kasnije ili izjaviti, uz navođenje konkretnih razloga, da na interpelaciju ne može odgovoriti.

O svakoj saborskoj sjednici vodio se *Zapisnik*. Njega je vodio jedan od saborskih bilježnika. Osim toga su saborski stenografi vodili *Stenografski dnevnik* o radu Sabora. U tim su dnevnicima, među ostalim, sadržani u cjelini govori zastupnika, pa nam ti stenografski zapisnici služe danas kao jedan od najvažnijih *izvora naše parlamentarne povijesti*, a lako su upotrebljivi, jer su svi tiskani s kazalima.

Uz stenografske zapisnike od posebne su važnosti za proučavanje saborskog rada i *Saborski prilozi* koji sadrže pojedine saborske nacрте, zapisnike odborskih diskusija, različite odborske izvještaje i slično.

Ban i odjelni predstojnici Zemaljske vlade imali su pravo tražiti riječ u Saboru, a drugi visoki vladini činovnici (povjerenici) samo ako to za njih predloži ban ili koji odjelni predstojnik. Vladini su delegati govorili s mjesta određenih za vladine predstavnike u Saboru, dok su saborski zastupnici u pravilu govorili sa svojih mjesta i nisu smjeli čitati govore.

Govornike je smio prekidati u riječi samo predsjednik, s upozorenjem da se govornik udalji od predmeta o kojem se raspravlja i da mora govoriti

o samoj stvari. Predsjednik je mogao govorniku oduzeti riječ ako ga je dva puta bezuspješno opomenuo zbog udaljavanja od predmeta rasprave. Kada je rasprava o pojedinom predmetu završila, predsjednik bi formulirao odgovarajuća pitanja. Zastupnici su imali pravo prigovora na formulaciju pojedinih pitanja, pa je o tim prigovorima u konačnoj instanci odlučivao Sabor.

U Saboru se glasalo usmeno, s "da" ili "ne" - ili pak "poimence". Ako se glasalo usmeno, pojedini zastupnik mogao se i suzdržati od glasanja. Pri glasanju se dani glas nije mogao posebno obrazlagati.

Poimence se glasalo pomoću cedulja. Do poimeničnog glasanja dolazilo bi onda ako bi nastala sumnja o rezultatu usmenog glasanja ili ako su poimenično glasanje zatražila osmorica članova Sabora prije započetog glasanja. U slučaju poimeničnog glasanja saborski je bilježnik pozivao članove Sabora abecednim redom na glasanje, pa je svaki od njih bio dužan da svoju cedulju baci u određenu žaru. Nakon završetka glasanja bilježnici su zbrajali glasove i saopćavali rezultate predsjedniku Sabora koji ih je onda proglašavao.

5. Pravni položaj saborskih članova

Općenito pravo člana Sabora jest da prisustvuje saborskim sjednicama, na njima govori i glasa, podnosi prijedloge ili interpelacije te prisustvuje sjednicama svih saborskih odbora. Međutim, član Sabora mogao je govoriti i glasati samo na sjednicama onih odbora čiji je bio član. Jedino predsjednik i potpredsjednici Sabora imaju tzv. informativni glas u svim saborskim odborima.

Izabrani članovi Sabora imali su pravo na dnevnice i naknadu putnog troška, kako za dolazak na Sabor i odlazak s njega, tako i u vezi s drugim poslovima koji su vezani za njihov saborski rad.

Dok je Poslovnik Sabora, donesen 1875. godine za vrijeme banovanja Ivana Mažuranića, bio prilično liberalan u pogledu govora zastupnika, režim bana Khuena je tu slobodu u znatnoj mjeri ograničio i to u dva pravca. Članom 44. noveliranog Poslovnika iz 1875. godine (novela je donesena 1884.) predviđeno je drastično ograničenje diskusije o pojedinim zakonskim mjerama. To je tzv. *klotura* koja se primjenjivala ovako: ako se rasprava o pojedinom predmetu vodila u Saboru tri dana, četvrtog dana diskusije mogao je svaki saborski član, kojega je poduprlo još deset članova Sabora predložiti da se svako daljnje raspravljanje zaključi. Sabor je morao odmah, bez ikakve posebne debate, donijeti zaključak o tom prijedlogu, jednostavnim ustajanjem ili sjedenjem saborskih članova. Ovom mjerom ban Khuen je uspio spriječiti opoziciju da dugim govorima protiv pojedinih zakonskih nacrta, koje je predlagala vlada, ometa rad saborske većine i razotkriva prave motive donošenja pojedinih nepopularnih zakonskih mjera. Klotura se zaista u hrvatskoj parlamentarnoj praksi pokazala pogodnom mjerom da se glas saborske opozicije što manje čuje u hrvatskoj javnosti.

Osim kloture, ban Khuen je protiv najoštrijih kritičara svoga režima predvidio i druge, izvanredno oštre disciplinske mjere koje su išle čak do

isključenja nepokornog zastupnika do 60 saborskih sjednica, uz gubitak dnevnica za čitavo to vrijeme. Budući je Hrvatski sabor, zbog zasjedanja zajedničkog Ugarsko-hrvatskog sabora u Budimpešti, imao dosta kratke rokove svojih zasjedanja, to je disciplinska kazna isključenja zastupnika sa 60 sjednica značila praktično njegovo isključenje za čitavu godinu saborskog rada, s gubitkom novčanih primanja za to vrijeme, što je očito bila vrlo osjetljiva politička sankcija protiv nediscipliniranog i nepokornog zastupnika.

6. Zakonodavni postupak

Hrvatski je sabor imao zakonodavnu vlast u autonomnim poslovima zemlje, pa je shodno tome jedan od najvažnijih saborskih poslova bio postupak oko donošenja autonomnih zakona Hrvatske. Na temelju zak. čl. II:1870. o uređenju Sabora, "pravo inicijative pripada kruni i Saboru". Analizirajući taj propis dolazimo do zaključka da je zakonodavni postupak u Hrvatskom saboru mogao započeti na taj način da vladar daje odobrenje da Zemaljska vlada svoju izrađenu zakonsku osnovu podnese Saboru na ustavni pretres (budući samoj vladi nije pripadalo pravo inicijative) ili da pojedini saborski član podnese vlastiti prijedlog zakona na razmatranje i odluku Sabora. Zakonski prijedlozi pojedinih saborskih članova morali su se pismeno predati predsjedniku Sabora prije započete saborske sjednice. Takvi su prijedlozi morali biti potpisani još od osmorice zastupnika, čime se formalno otežavala garantirana zakonska inicijativa članova Sabora. Vlada je uopće nerado gledala na zakonodavnu inicijativu saborskih članova, jer je formalna ustavnost dualističke monarhije na svakom koraku težila sputati demokratske inicijative i učvrstiti nadmoć izvršne vlasti nad zakonodavnom.

Zakonski tekst utvrđivao je isključivo Sabor. Vladar, kao drugi zakonodavni faktor, nije mogao mijenjati tekst zakonske osnove koju je prihvatio Sabor i koja mu je bila podnesena na vladarsku sankciju. On je jedino mogao, na temelju prava apsolutnog veta kojim je raspolažao, predloženu zakonsku osnovu odbiti u cjelini, uskratkom svoga potpisa. Zakonska osnova koju je vladar odbio nije mogla uopće postati zakonom.

Kad je zakonska osnova bila prihvaćena u svim čitanjima, ona se dostavljala banu da on redovnim putem zatraži sankciju vladara za izglasanu zakonsku osnovu. Ban nije imao pravo zadržati zakonsku osnovu niti ju vraćati Saboru tražeći njezine dopune i ispravke, jer on nije bio zakonodavni faktor, pa mu i nije pripadalo pravo veta.

Svaki zakon što ga je potpisao vladar morao je kontrasignirati (supotpisati) ban kao šef Zemaljske vlade, te još hrvatski ministar u Zajedničkoj vladi u Budimpešti.

Svaki original potvrđenog autonomnog zakona Hrvatske pohranjivao se u Zemaljskom arhivu, danas Arhivu Hrvatske u Zagrebu. Publikacija (proglašenje) autonomnih zakona obavljala se njihovim uvrštenjem u *Zbornik zakona i naredaba*. Ako u samom Zakonu nije bilo određeno vrijeme kada ima stupiti na snagu, zakonska snaga počinje petnaesti dan nakon onoga dana kad je dotični broj Zbornika izišao iz štampe.

7. Nadležnosti Sabora u nagodbenom razdoblju

Nadležnosti Sabora u ovom razdoblju bile su prvenstveno određene propisima Hrvatsko-ugarske nagodbe kao temeljnog ustavnog akta nagodbenog razdoblja, a zatim i zak. čl. II:1870. o uređenju Sabora i drugim odgovarajućim propisima koji su se odnosili na taj predmet.

U djelokrug Hrvatskog sabora spadali su prvenstveno ovi poslovi:

1. *Zakonodavstvo* u svim poslovima koji su se po Nagodbi odnosili na Kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju (unutrašnja uprava i zemaljski proračun, pravosuđe, bogoštovlje, nastava, prosvjeta i kultura).

2. *Zemaljski proračun* spadao je također u nadležnost Sabora i to samo ukoliko se tiče odobravanja rashoda Zemaljske vlade, a razrezivanje poreza, kako neposrednih tako i posrednih, spadalo je u nadležnost Zajedničkog sabora. Sabor je, uz odobravanje rashoda imao također i pravo da kontrolira i završne račune.

3. Sabor je bio ovlašten da svoje interno poslovanje uređuje vlastitim *poslovníkom*. Postojao je Poslovník iz 1875. godine koji se poslije više ispravki, konačno zamijenio Poslovníkom iz 1896. godine.

4. Kontrola nad *upravom*. Sabor je tu kontrolu mogao vršiti prvenstveno tokom budžetske debate, kada je odobravao rashode za pojedine odjele Zemaljske vlade, a zatim pri ispitivanju i odobravanju završnih računa.

Kao daljnja sredstva saborske kontrole nad izvršnom vlašću spominju se u našoj parlamentarnoj praksi: *interpelacije*, *pravo primanja pritužbi (peticija)* i *molbenica (prošnje građana)* te pravo vršenja *anketa*. Sve u Sabor pristigle peticije i molbenice Sabor je predavao na postupak posebnom odboru za peticije i molbe, pod uvjetom da je konkretnu pritužbu ili molbu preporučio barem jedan član Sabora.

Sabor je mogao od svojih članova sastaviti anketnu komisiju i radi vođenja istrage na terenu ili zbog izbornih nepravilnosti i zloupotreba ili nekog vladinog postupka. Saborska anketna komisija bila je, međutim, ograničena samo na utvrđivanje činjenica, a nije bila ovlaštena na poduzimanje nekih konkretnih mjera.

5. Sabor je imao pravo donositi *rezolucije*, kojima je prvenstveno izražavao mišljenje o nekom konkretnom vladinom činu.

6. Staro historijsko pravo Sabora bilo je njegovo *pravo adrese*, tj. njegovog direktnog obraćanja kruni. Hrvatski se sabor tim svojim ovlaštenjem često koristio da vladara obavijesti o urgentnim problemima Hrvatske i da preko adrese zatraži rješavanje određenih ustavnih problema zemlje. Adresa je bila gotovo jedino ustavno sredstvo za održavanje kontakata između vladara i predstavničkog tijela Hrvatske, pa stoga nije čudno da se u našoj ustavnoj praksi dosta često koristila.

8. Zaključak

Unatoč svim nedostacima - ograničenjima u slobodi izbora i djelovanja zastupnika, manjkavoj kontroli nad izvršnom vlašću - Hrvatski je Sabor u našoj javnosti uživao tradicionalni ugled predstavnika suvereniteta zemlje i zaštitnika njenih Nagodbom ugovorenih prava. Kako saborska većina nije

baš čvrsto stajala na braniku tih prava, to je saborskoj opoziciji palo u dužnost da tu reputaciju bastiona hrvatske državne misli spašava i održi. Opozicija je češće znala svojom besjedom u Saboru zatalasati široke mase, postati tumač njihovih političkih i socijalnih zahtjeva, jedini legalni odušak javnog mnijenja u borbi protiv tudinskog sistema izvršne vlasti.

Saborski izbori u ovom razdoblju bili su provedeni 15 puta: 1871., 1872., 1875., 1878., 1881., 1884., 1887., 1892., 1897., 1901., 1906., 1908., 1910., 1911. i 1913. godine.

Upotrijebljeni izvori i literatura:

Smrekar Milan, Ustavno zakonoslovlje, Zagreb 1887.

Sirotković Hodimir, Ustavni položaj i organizacija rada Sabora Kraljevina Hrvatske i Slavonije u građanskom razdoblju njegova djelovanja, Rad JAZU, knj. XX, Zagreb 1981.

Šulek Bogoslav, Naše pravice, Zagreb 1868.

Zakoni o uredenju Sabora Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije (s novelama)

Poslovnici Sabora 1875. i 1896. (s novelama)

Zusammenfassung

DIE ORGANISATION DES KROATISCH-SLAVONISCHEN LANDTAGS IN DER AUSGLEICHSZEIT (1868-1918)

Der Autor beschreibt in seiner Arbeit die Organisation des kroatisch-slavonischen Landtags in der Zeit nach dem Ausgleich zwischen Ungarn und Kroatiens im Jahr 1868 bis zum Herbst 1918. Zwischen den autonomen Behörden Banat Kroatiens hatte der kroatische Landtag als der Träger der kroatischen gesetzgebenden Autonomie, eine besondere Stellung. Der Wirkungskreis des Landtages umfasste das Recht der Gesetzgebung in jenen Tätigkeiten, die in dem Ausgleich als Autonom bezeichnet sind (die gesamte innerliche Verwaltung, das Gerichtswesen, die Justiz, das Schulwesen, die Kultur, das Religionswesen), aber mit der Sanktion des Königs. Der Landtag genehmigte ebenso die Ausgaben der Landesverwaltung, wie auch eine Kontrolle der Verwaltung durch die Interpellationen, die Anketen und die Resolutionen. Der kroatische Landtag als eine langdauernde Geschichtsinstitution genoss ein traditionales

Ansehen der Vertreter des Landessouveränitäts und der Beschützer der Verfassungsrechte, die in dem Ausgleich vereinbart waren. In den einzelnen Kapiteln dieser Arbeit werden folgende Fragen besprochen: 1. die Organisation des Landtags; 2. die Verifikation der Mandate und die Konstitution des Landtags; 3. die Tätigkeit der Landtagsausschüsse; 4. die Landtagssitzungen; 5. die Rechtsstellung der Landtagsabgeordneten; 6. das Verfahren der Gesetzgebung; 7. der Wirkungskreis des Landtags in der Ausgleichszeit.

Übersetzung Deana Kovačec